

Debatt om Lenin och leninismen

Paul Le Blanc

Ta farväl av Lenin?

2026

Ur *Links International Journal of Socialist Renewal*, 1 maj 2026

Dan La Botz, akademiker, aktivist och framstående skribent har precis publicerat en betydande artikel. Han förkunnar ett [Farväl till Lenin och leninismen](#) (och menar det verkligen också). Publiceringen av artikeln kan ses som en intellektuell *tour de force* [kraftprov] och tar plats i en lång debatt som pågått i över ett århundrade.

I kölvattnet till ryska revolutionen 1917, och i synnerhet under det Röda decenniet på 1930-talet, trodde ett betydande antal intellektuella och arbetare att den socialistiska revolutionen stod för dörren – och för många av dem var Vladimir Lenin den glödande symbolen för detta. På 1950-talet däremot var jämförelsevis få ”västliga” vänsterinriktade akademiker och intellektuella benägna att vidmakthålla arvet från Lenin. Avsevärt material av varierande kvalitet som försökte uppväga detta spreds förstas av den stora kommunistiska rörelse som var inspirerad av Stalin, men även av de återstående delarna av trotskismen. I allmänhet avfärdades de (tämmligen orättvist i en del fall) av den intellektuella huvudströmning som rådde. Men en fientlig hållning gentemot Lenin och leninismen var förvisso regeln.

Det fanns några med visst anseende bland seriösa intellektuella och akademiker som avvek från detta. De var lätränkade och det är inte många som stått sig: Isaac Deutscher, E H Carr, Eric Hobsbawm, Erich Fromm, Herbert Marcuse, C L R James, Raya Dunayevskaya, Hal Draper, Ernest Mandel, Arno Mayer och till och med (mestadels mellan raderna, men någon gång också uttalat) Hannah Arendt. Denna lilla grupp svarade knappast för någon okritisk syn på Lenin och gick definitivt heller inte i takt i alla frågor. På något undantag när betraktade sig få av dem som leninister, men samtliga hade – i varje fall emellanåt – positiva saker att säga om Lenin. Den sortens perspektiv blev i allmänhet nonchalerade, avfärdade och marginaliserade. För att uttrycka det med dagens språkbruk utsattes de individer som emellanåt gav uttryck för sådana åsikter för en ”cancelkultur”.

Hedersplatsen gick i stället till dem som producerade arbeten som starkt lutade mot att avfärda Lenin, hans idéer och hans insatser. Bland de mest framträdande var namn som Sidney Hook, Bertram D Wolfe, James Burnham, Leonard Schapiro, Daniel Bell, Isaiah Berlin, Raymond Aron, Will Herberg, Alfred G Meyer, Robert V Daniels, Walt Rostow, Jeanne Kirkpatrick och Richard Pipes. Där återfanns ett rätt stort antal f d vänsterpersoner och ex-leninister. Många innehade en ställning av stort inflytande inom den intellektuella huvudfåran – särskilt på universitet och antikommunistiska regeringsorgan.

Till följd av återkommande vågor av radikaliserings de senaste fem decennierna har dock en ofantlig mängd ny och betydande forskning gett utrymme för mer seriös – och mer sympatiskt inställd – hållning till Lenin och det leninistiska arvet. Det går att hitta i det arbeten av Moshe Lewin, Alexander Rabinowitz, Ronald Suny, Lars Lih, John Riddell, Tamas Krausz, Kevin Anderson, Alan Shandro, Jodi Dean, August Nimtz, Lara Doud, Alla Ivanchikova och många fler. Mycket av det återkom i de fyra månader långa ”Leninist Days” som organiserades mellan januari och maj 2024 och mycket av det kommer att ingå i den planerade *Cambridge Companion to Lenin*.

Dan riktar sig emellertid mer till det växande antalet unga vänsteraktivister (bl a i det alltmer betydelsefulla *Democratic Socialists of America*). De brottas med alla frågors moder – vad

bör göras? – och några av dem har intresserat sig för vad som kan vara användbart i den leninistiska traditionen. Det är framför allt dem som Dan Le Botz siktar på att nå med sitt bidrag.

Jag hyser stor respekt för Dan. Även om jag förstod att jag inte skulle hålla med honom i alla avseenden såg jag ändå fram mot vad han kunde ha att komma med till den kollektiva processen med att förstå Lenin – i synnerhet vid denna tidpunkt. Men Dans artikel gjorde mig djupt besviken. En framträdande aspekt är att han i stort ignorerar de nya studier som gjorts de senaste trettio åren. I stället får vi oss till livs en artikel som liknar ”det mogna” (dvs avradikaliseringen) hos en Sidney Hook eller Bertram D Wolfe på 1950- och 1960-talet. Dan har heller inte mycket att komma med – förutom impressionistiska fyndigheter och icke belagda eller lättsinniga påståenden – beträffande vad allt detta betyder för aktivismen idag och i morgon.

Att på allvar ifrågasätta allt Dan påstår skulle kräva en hel bok – eller rent av flera böcker. Den tiden har jag verkligen inte till mitt förfogande och ett sådant projekt skulle nog heller inte ge särskilt många läsare. Nedan tänkte jag komma med en kortfattad och punktvis kritik av Dans ståndpunkter.¹

Varken Kristus (eller Anti-Krist)

Till det positiva med Dans artikel hör en mycket hälsosam ovilja att upphöja Lenin till något slags gudom. ”Betänk följande: efter sin död 1924, 53 år gammal, blev han mer eller mindre helgonförklarad, hans balsamerade kropp i en öppen kista på Röda torget blev målet för pilgrimsresor för tiotals miljoner rättrogna kommunister.” Bland de många revolutionäre som delade denna hälsosamma avsmak var Lenins nära kamrat och hustru under många år, Nadezjda Krupskaja, som hoppades kunna förhindra ett sådant illdåd med denna offentliga deklARATION:

Kamrater, arbetare och bönder! Jag har något viktigt att begära av er: låt inte er sorg över Iljitj ta sig uttryck i yttre dyrkan av hans person. Skapa inte minnesplatser, palats uppkallade efter honom, storslagna firanden av hans minne, osv. Allt sådant betydde så lite för honom medan han levde: han fann det så påfrestande. Tänk på hur mycket fattigdom och oreda vi har i vårt land. Om ni vill hedra Vladimir Iljitjs namn, skapa daghem, förskolor, bostäder, skolor ... osv, och, viktigast av allt, försök ständigt att fullfölja hans arv.²

Men som Dan med rätta kritiserar fick arvet efter Lenins idéer ”en liknande behandling”. Lenin förvandlades till ”gudomen i en statsreligion”, en religion utmejslad av en byråkratisk klick under ledning av Stalin och inriktad på att rättfärdiga sin egen makt. Som Dan konstaterar var inte heller motståndare till Stalin immuna mot från lockelsen i att behandla Lenins idéer inte som något som kunde vara rätt eller fel, utan i stället som en helig skrift som inte fick ifrågasättas av sanna revolutionärer. (Dessvärre gäller samma vad som skrivits av andra revolutionärer – Karl Marx, Leo Trotskij, Rosa Luxemburg, Mao Zedong, m fl). Dan reagerar mot den sortens gift och avslutar sin artikel med följande förståndiga ord:

En socialist eller revolutionär har inget behov av Lenin. Lenin behövs inte för att bygga upp en socialistisk organisation. Vad som behövs är socialistiska principer, demokratisk diskussion och medlemmar med engagemang och självdisciplin. Våra socialistiska organisationer måste vara äkta och grundmurat demokratiska, även i sina relationer med fackföreningar och sociala rörelser. Demokratin står i centrum för vår socialism. Luxemburg hade rätt: utan demokrati finns ingen socialism och utan socialism ingen demokrati.

¹ Ett annat sätt att se på Lenin återfinns i min artikel ”Essential and Distinctive Qualities in Lenin as Applied to Today’s Socialist Struggles in the United States”, publicerad med titeln [Lenin and Today’s Socialist Struggle in the United States](#) på *Communis* och samtidigt på [links.org.au](#)

² Citerat i Robert H McNeal, *Bride of the Revolution: Krupskaya and Lenin*, London, 1973, s. 242.

Detta kan man hålla med om helt och hållet (vilket jag tror Lenin själv skulle ha gjort också) men med tillägget att dagens socialister också kan ha något värdefullt att lära av Lenin och hans kamrater, inte bara för att hjälpa dem att förstå vad som hände i historien, utan också för att hjälpa dem att få ordning på vad som gäller i dagens läge. Lenin hade förvisso inte rätt i allt – men lika säkert är att han hade rätt i en hel del.

Dan medger att Lenin ”var en osedvanlig politisk ledare” och betonar helt riktigt att ”vi måste vara omdömesgilla för att inse betydelsen av Lenins tänkande och arbete”. Men det han har att komma med i denna artikel verkar inte alldeles ”omdömesgillt” – framför allt framstår det inte som något seriöst försök att göra en insats i processen med att utforska hur och varför det gick som det gick historiskt. I stället verkar det gå ut på att uppnå ett specifikt politiskt resultat: att ta farväl av Lenin och få andan att göra det också.

Varför anser Dan det vara viktigt att göra detta? Det verkar som i hans ögon detta revolutionära dygdemönster nu blivit raka motsatsen:

Lenins erfarenheter, hans liv och verk, både intellektuellt och praktiskt, förde honom i konflikt med de fundamentala principerna i marxismen och den demokratiska socialismen. Allra viktigast var att de stred de mot uppfattningen att en socialistisk revolution och bygget av ett socialistiskt samhälle måste vara demokratiskt ... Lenins partiuppfattning var auktoritär från allra första början, och i egenskap av den som dominerade partiledningen blev också han den yttersta auktoriteten.

Detta kulminerade i den stalinistiska ordningen – eller, som Dan uttrycker det, ”Lenin gav Stalin utrymme att styra enpartistaten”. James Burnham hade alltså klockrent rätt när han 1945 hävdade att Stalin var Lenins sanne arvtagare: ”Stalin har inte gjort något avgörande på egen hand ... varken från införande av terrorism som grundläggande för staten till fastläggande av det politiska monopolet vars frön och skott ju hade planterats och prunkat under Lenin.”³

Om detta stämmer blir det viktigt att vaccinera dagens och morgondagens socialistiska aktivister mot den sortens giftiga påverkan. Men den historiska sanningen är inte den som Dan verkar tro att den är. Innan vi går över till politiska slutsatser kan det vara värdefullt att ge några exempel på allvarliga felaktigheter i Dans framställning av historien.

Lenins partisyn

I sin massiva studie *Lenin Rediscovered* myntade Lars Lih begreppet ”läroboksversionen av Lenin” beträffande de förvrängningar av Lenin som var rådande bland kalla krigare inom den akademiska sfären och som gång efter annan spridits över hela den engelskspråkiga världen.⁴ Han begick ett lustmord på dem med samma skicklighet som när någon spetsar fiskar i en tunna. Dessvärre verkar Dan rätt förtrollad av denna snedvridna läroboks-Lenin. Och med all säkerhet är det inte så han uppfattade Lenins idéer när han var en leninistisk aktivist, innan han gjorde upp med de ”illusioner” han varit fången i under ungdomen.

Så kan det ha varit men vad Dan nu gör är att ge sina läsare en vrångbild av historien. Helt korrekt noterar han till exempel att en majoritet av delegaterna på det ryska socialdemokratiska arbetarpartiets (RSDAP) andra kongress avvisade förslaget från Allmänna Judiska Arbetarförbundet [Der Bund] om att få organisera judiska arbetare för sig, vilket gjorde att Bund lämnade kongressen. Sedan säger han att det ”innebar att Lenins anhängare nu utgjorde majoriteten, eller bolsjevikerna, medan Julius Martovs anhängare utgjorde minoriteten, mensjevikerna. Med Bund ute ur bilden kunde Lenin lägga fram sin plan för partiets organisering i *Vad bör göras?*, vilket ledde till en debatt med Martov och hans anhängare.” Dan

³ James Burnham, ”Lenin’s Heir”, *Partisan Review*, vol. XIII, n° 1, vinter 1945, s. 71.

⁴ För ett utdrag ur denna bok, se: [Kautsky och Lenin](#).

tillägger att ”Martov hade inte skrivit något liknande heltäckande dokument som Lenin gjort” – vilket också stämmer, men han är redan riktigt på väg att hamna fel i sin framställning.

Det måste betonas att *Vad bör göras?* ingalunda var Lenins ”heltäckande dokument”. Vid denna tidpunkt (före splittringen i bolsjeviker-mensjeviker) var det Dan som benämner Lenins ”anhängare” i själva verket meningsfränder kring den marxistiska tidningen *Iskra*. En annan Dan – Theodore Dan, en kamrat inom RSDAP som senare blev en av ledarna för den mensjevikiska fraktionen under Martov – står för en viktig uppgift. Det var han som smugglade in de första kopiorna av denna text i Ryssland och senare förklarade att ”det grundläggande syftet med *Vad bör göras?* var att konkretisera de organisatoriska idéer som återfanns i *Iskras* program. Han tillade att ”Potresov [ytterligare en framträdande medlem av RSDAP som snart skulle bli mensjevik] uttryckte uppfattningen hos alla medlemmar av redaktionen och de främsta medarbetarna i *Iskra* när han skrev till Lenin (22 mars 1902): ”Jag har läst din lilla bok rakt upp och ner två gånger och kan bara gratulera författaren. Det allmänna intrycket ... är enastående.”⁵

Lenin själv betonade senare att hans verk ”är ett sammandrag av *Iskras* taktik och *Iskras* organisatoriska politik 1901 och 1902. Enbart en ”sammandrag”, varken mer eller mindre.”⁶ Martov fann ingen anledning att skriva något som hans pro-*Iskra* kamrat Lenin redan gjort. Inte heller var det detta dokument som ledde till splittringen mellan Lenin och Martov. Striden mellan dem på RSDAP:s kongress 1903 handlade inte om begreppen i Lenins bok från 1902 utan om två andra frågor.

Den första frågan rörde, som Dan La Botz framhåller, att Lenin hade en annan uppfattning än Martovs att partimedlemskap skulle gälla ”aktivister som godtog partiprogrammet, stödde partiet ekonomiskt och arbetade under vägledning från en av dess organisationer”. Lenin däremot tryckte på att medlemskap i partiet skulle bestå av ”personligt deltagande i en av dess organisationer” på grund av att Martovs mer elastiska definition ”öppnar dörren på glänt för alla sorters förvirring, vacklan och opportunism”. Lenin var inte belåten med att ha förlorat omröstningen om denna frågan men han såg det knappast som någon orsak att splittra RSDAP för den skull.⁷

Dan sammanfattar på ett adekvat sätt den andra skiljelinjen mellan Lenin och Martov: ”Senare på kongressen fanns det två förslag rörande redaktionen för *Iskra* – endera med sex kamrater (Georgij Plechanov, Pavel Axelrod, Vera Zasulitj, Lenin, Martov och Alexander Potresov) eller tre (Plechanov, Lenin och Martov). Detta ledde till en splittring sedan Lenins förslag på tre personer segrat och Martov vägrat godta beslutet.”

Dan gör i förbifarten en rimlig sammanfattning av Lenins syn på organisationen: ”Lenin manade till öppen debatt inom partiet följt av ett demokratiskt beslut och sedan, när beslutet väl var fattat, enhet i handling.” Naturligtvis höll även mensjevikernas i princip med om det synsättet, men i slutändan hade de en betydligt lösare tolkning av det.

1904 uppstod en djupare spricka i frågan om arbetarklassen skulle bilda allians med kapitalisterna mot tsarismen (mensjevikernas inställning) eller om det krävdes en allians av arbetare och bönder mot både monarkin och kapitalisterna (bolsjevikernas inställning). Dan citerar gillande Rosa Luxemburgs polemik mot Lenin 1904 som drar åt mensjevikernas håll i organisatoriska frågor – men med tiden skulle hon ändra uppfattning. 1911 (även om hon fortfarande motsatte sig vad hon betraktade som Lenins rigiditet) skrev hon upprört om mensjevikernas att ”i partiets led ryms inte det revolutionära proletariatet för denna

⁵ Theodore Dan, *The Origins of Bolshevism*, New York, 1970, s. 236, 237-38.

⁶ V I Lenin, [Förord till samlingsverket ”Tolv år”](#), s. 4-5.

⁷ Dispyten har skildrats i detalj i Paul Le Blanc, [Lenin och det revolutionära partiet](#), s. 63-64.

likvidatoriska och opportunistiska reningsanläggning. Mellan oss och Lenins strömning finns ingen allvarlig skillnad i den politiska bedömningen av mensjevikerna”.⁸

Auktoritär personlighet?

Vissa stycken i Dans artikel får Lenin att framstå som i grunden auktoritär. Han skriver: ”Flera ledande socialister riktade våldsamt kritik mot Lenin utifrån sin tolkning av *Vad bör göras?* och andra texter som hans broschyr *Socialdemokratins två taktiker i den demokratiska revolutionen*, sin personliga kännedom om Lenin och vad de såg av hur han ledde bolsjevikerna.”

Dan fortsätter med att räkna upp specifika ledande socialister som haft elaka för att inte säga förfärliga saker om Lenin: Luxemburg, Trotskij pre-1917, David Rjazanov och Maxim Gorkij. Vi ska strax återvända till det – men vi bör också notera att han har lite att säga om det specifika innehållet i de texter han anger att de inte gillade. Han har inte mycket att komma med beträffande *Vad bör göras?* (som vi redan behandlat) och han har alls inget att säga om innehållet i *Socialdemokratins två taktiker i den demokratiska revolutionen*. Vi kommer att behandla detta arbete från 1905 mer ingående senare i detta svar.

Beträffande påståendet att Lenin uppvisade en auktoritär personlighet har Dan inget att styrka detta med. Det är viktigt i och med att det finns gott om belegg för att det var motsatsen som rådde. Vilket inte innebär att Lenin var enkelspårigt ”god”.

En kusin till Winston Churchill, skulptören Clare Sheridan, fångade det komplexa i honom medan hon kämpade för att 1920 porträttera den revolutionäre ledaren. Lenins villkor för att låta henne ägna sig åt detta var att han inte fick störas i sitt arbete – till exempel när en arbetare kom in för att diskutera viktiga frågor med honom. Hon skildrade detta på följande vis:

Kamraten stannade kvar länge och samtalet [med Lenin] var mycket livligt. Aldrig har jag sett någon uppvisa så många olika sidor. Lenin skrattade och rynkade pannan, såg tankfull ut, sorgsen och humoristisk, i tur och ordning. Det ryckte i ögonbrynen, ibland för de rakt upp för att sedan rynkas ihop illmarigt.⁹

Den ansedde Lenin-forskaren Carter Elwood (om något anti-leninistisk till sin hållning) har i sin sista samling av genomträngande artiklar, *The Non-Geometric Lenin*, framhållit att de som velat göra honom till en politisk idol och många kritiker som helt fokuserat på hans revolutionära politik missar ”en man som intresserade sig för annat och med mänskliga svagheter”. Men ”varken idolporträtten av Lenin eller de enkelspåriga visar någon särskilt intressant person”. Hans person hade fler dimensioner. Elwood konstaterat att ”han emellanåt var hänsynsfull och vänlig, vid andra tillfällen nedlåtande och kränkande på samma sätt som andra människor är när de ställs inför svåra avgöranden”. Han tillägger att ”en balanserad och heltäckande bild av Lenin” kräver att man går bortom politiken ”och studerar hans relationer med sin omgivning” och som ”någon med normala intressen för mat, dryck, fritid och fotvandringar”.¹⁰

Viktiga delar av denne ”icke-geometriske Lenin” har i själva verket funnits tillgängliga sedan länge. Enligt en så hård politisk motståndare som den framträdande mensjeviken Raphael Abramovich, som kände honom personligen och som 1916 flera gånger besökte Lenin och Nadezjda Krupskaja i exilen i Schweiz ”är det svårt att tänka sig en enklare, vänligare och

⁸ Rosa Luxemburg, ”On the Situation in the Russian Social Democracy”, Selected Political and Literary Writings, *Revolutionary History*, Vol. 10, n° 1, s. 72.

⁹ Clare Sheridan, *Mayfair in Moscow – Clare Sheridan's Diary*, New York, 1921, s. 120.

¹⁰ Carter Elwood, *The Non-Geometric Lenin: Essays on the Development of the Bolshevik Party 1910-1914*, London, 2011.

mindre anspråksfull person än Lenin i hemmet”. Martov förlät aldrig sin tidigare vän för ”det förakt och den misstro han visade personer som bidragit så mycket till att ge honom hans ställning som ledare”. Men Martov höll också med om att ”det inte fanns några tecken på personlig arrogans i Lenins karaktär”, och att han ”i andras sällskap snarare försökte inhämta kunskaper än visa upp sina egna”.¹¹

Isaac Don Levine citerade de kommentarerna i sin studie av Lenin från 1924. Den ryskfödde amerikanske journalisten var en kompromisslös kritiker av Lenin och en ståndaktig antikommunist. Men Levine, som kände till en hel del om Lenins liv, sade att kommunistledaren ”fann stor glädje i samvaron med barn” och att han hyste ”en barnlig svaghet för katter som han tyckte om att krama och leka med”. Den insiktsfulle Levine rapporterade att annat som roade Lenin var cykling, fotografering, schack, skridskoåkning, simning och jakt – även om Lenin ibland inte gillade att verkligen skjuta de djur han jagade (”jo, men du förstår, han var ju så vacker” sade han om en räv vars liv han ville skona).

Enligt en i bekantskapskretsen, den brittiske diplomaten Bruce Lockhart, var han ”upphovsman till de så populära fotvandringarna ... någon som lidelsefullt älskade friluftsliv”. Och Lenin älskade förstås musik. ”Under tiden i Schweiz var Lenin väldigt förtjust i de konserter i hemmen som de politiska emigranterna brukade anordna”, skrev journalisten. ”Om en musiker eller sångare var verkligt begåvad kunde Lenin sjunka tillbaka i soffan, krypa ihop med knäna i armarna och lyssna med ett så djupt intresse att det såg ut som om han upplevde något verkligt djupt och mystiskt.”¹²

Andra, mer direkt politiska, egenskaper framhölls förstås också av den slipade antikommunisten Levine – om Lenin som en personlighet ”koncis i sitt tal, energisk i handling och rakt på sak” med en orubblig tro på marxismen men samtidigt ”oerhört smidig och flexibel beträffande metoder” och med ”en lärdom” som kunde betecknas som ”omfattande”, Hans ”förmåga att underbygga sin argumentation [var] lysande”, han var aldrig villig att överväga att ”hans stora idé (den revolutionära marxismen) kunde sakna relevans”. Avslutningsvis skriver Levine:

Det extraordinära med Lenin är att han förenade denna orubbliga, närmast fanatiska, trosvishet med total avsaknad av personlig ambition, arrogans eller högmod. Osjälvvisk och oklanderlig till sin karaktär, av tillbakadragen läggning, närmast asketisk i sina vanor, extremt blygsam och hänsynsfull i sina direkta kontakter med folk, fast bestämd och beslutsam i behandlingen av sina politiska fiender kunde Lenin vara både djärv och provokativt politiskt.¹³

George F Kennan, en förslagen och begåvad antikommunist, har insiktsfullt beskrivit skillnaden mellan Lenin och Stalin i ledarskapsegenskaper. Kennan tjänstgjorde vid USA-ambassaden i Moskva från början av 1930-talet till slutet av 1940-talet och talade flytande ryska. En del av hans uppdrag gick ut på att bedöma de sovjetiska ledarna. Senare sade han att Lenin ...

... slapp undan hela tyngden av den personliga otrygghet som kom att vila så tungt över Stalin. Han behövde aldrig tvivla på det anseende, den respekt och den beundran hans kollegor hyste inför honom. Han kunde härska över dem genom den kärlek de hyste för honom, medan Stalin var tvungen att härska genom att ingjuta fruktan.¹⁴

Och vad med de socialistiska kritiker av Lenin som Dan nämner – Luxemburg, Trotskij, Gorkij, Rjazanov? Här hittar vi varierande uppfattningar och blandade känslor, som både handlade om respekt och tillgivenhet.

¹¹ Martov och Abramovich citerade i Isaac Don Levine, *The Man Lenin*, New York, 1924, s. 13, 36.

¹² Levine, *a.a.*, s. 157, 160, 176.

¹³ Levine, *a.a.*, s. 179, 192, 193.

¹⁴ George F Kennan, *Russia and the West Under Lenin and Stalin*, New York, 1962, s. 243.

1911 skrev Luxemburg till en vän: ”Igår kom Lenin förbi och hittills har han redan varit tillbaka fyra gånger. Jag uppskattar samtalen med honom, han är begåvad och kunnig och har en så rolig grimas, av det slag jag gillar att titta på.” Hon var inte den enda som föll för Lenins charm. ”Jag har aldrig träffat någon med ett så smittsamt skratt som Vladimir Iljitj”, sade Maxim Gorkij.

Det var egentligen märkligt att denne obeveklige realist som så

klart såg och kände av det oundvikliga i stora sociala tragedier, den man som var så sträng och obeveklig i sitt hat mot den kapitalistiska världen också kunde skratta så barnsligt, skrattade så att tårarna rann och han nästan tappade andan.¹⁵

Trotskij var av samma åsikt:

Vid en del sammankomster där det inte var så mycket folk kunde Lenin ibland få skrattutbrott, och det hände inte bara när saker och ting gick bra, utan även under hårda och svåra omständigheter. Han försökte kontrollera sig så gott det gick, men bröt till sist ut i en skrattsalva som smittade av sig till alla de andra.

Inte helt oväntat framhöll Trotskij också Lenins politiska intensitet:

Marx är helt i *Kommunistiska Manifestet*, i företalet till *Kritiken*, i *Kapitalet*. Även om han inte hade varit grundläggaren av Första Internationalen, skulle han för alltid ha varit den han är. Lenin tvärtemot är hel i den revolutionära handlingen. Hans vetenskapliga arbeten äro endast förberedelsen för verksamheten. Också om han tidigare inte utgivit en enda bok, skulle han alltid stå i historien sådan som i dag: den proletära revolutionens ledare, Tredje Internationalens grundläggare.¹⁶

George Kennans insiktsfulla kommentarer till den politiska betydelsen av Lenins personliga egenskaper är också värda att ta i beaktande:

Utrustad med detta temperament förmådde Lenin bland sina medarbetare sprida en stämning av militant optimism, av munterhet och ståndaktighet och kamratlig lojalitet, vilket gjorde honom till föremål för deras djupaste beundran och tillgivenhet och gav dem möjlighet att sätta in hela sin energi på de närmaste uppgifterna övertygade om att om detta arbete blev väl utfört skulle de inte sakna stöd och uppskattning på allra högsta nivå i partiet. Under de omständigheterna blev det möjligt, även om Lenins yttersta auktoritet aldrig ifrågasattes, att fördela ansvar och initiativ på ett helt annat sätt än som någonsin var fallet under höjdpunkterna för Stalins ställning.¹⁷

Och slutligen till David Rjazanov – den återstående Lenin-kritikern som Dan nämner. Han var briljant, nydanande och otroligt produktiv i sina studier av Marx samt en kompromisslöst självständig revolutionär som John Reed minns som ”en bittert protesterande enmanna-minoritet”. Marx-Engels-institutet blomstrade mellan 1919 och 1930 under hans ledning trots det faktum att han mer än en gång hamnade på kollisionskurs med Lenin och andra kamrater.

Byråkraterns grepp höll på att hårdna när han på partikongressen 1924 sade att ”utan rätten och ansvaret att uttrycka våra uppfattningar kan inte detta kallas för ett kommunistparti”. I ett anförande inför Institutet av Röda Professorer sade han: ”Jag är inte bolsjevik, jag är inte mensjevik, och jag är inte leninist. Jag är bara marxist och som marxist är jag kommunist.” Ändå fortsatte hans anseende att öka och bland hans viktigaste bidrag var den framstående

¹⁵ Maxim Gorkij, *Untimely Thoughts: Essays on Revolution, Culture and the Bolsheviks, 1917-1918*, s. 268; *The Letters of Rosa Luxemburg*, London, Verso, 2011, s. 298.

¹⁶ Leo Trotskij, [Om Lenin](#), s. 74, 64.

¹⁷ Kennan, *a.a.*, s. 244.

och omtyckta studien *Karl Marx and Friedrich Engels. An Introduction to Their Lives and Work*.¹⁸

1927, samma år som Rjazanov fick Leninpriset, besökte Stalin Marx-Engels-institutet. Han noterade att porträtt av Marx, Engels och Lenin hade en framträdande plats där och frågade: ”Och mitt porträtt då?” Rjazanovs svar var betecknande: ”Marx och Engels är mina lärare, Lenin var min kamrat. Men vad har du betytt för mig?” Den inställningen bidrog säkerligen till hans, och även Marx-Engels-institutets, undergång.¹⁹

Motståndare till demokrati?

Dan skriver:

Lenins erfarenheter, hans liv och verk, både intellektuellt och praktiskt, förde honom i konflikt med de fundamentala principerna i marxismen och den demokratiska socialismen. Allra viktigast var att de stred mot uppfattningen att en socialistisk revolution och bygget av ett socialistiskt samhälle måste ske demokratiskt.

Dans sätt att betrakta denna motsättning är absolut och kompromisslöst: ”Demokratin står i centrum för vår socialism. Luxemburg hade rätt: utan demokrati finns ingen socialism och utan socialism ingen demokrati.”

Dans vältaliga avståndstagande innebär likväl en djup förvrängning av Lenins liv och verk. Till exempel avvisade mensjevikerna Lenins klassiska text från 1905 *Socialdemokratins två taktiker i den demokratiska revolutionen* för att den polemiserade mot deras strategiska inriktning på en allians mellan arbetare och liberala kapitalister för att störtas tsaren. Lenin betonade en revolutionär allians mellan arbetare och bönder för att störta tsarregimen och införa en borgerlig demokrati (som han och de flesta övriga marxister ansåg skulle lägga grunden för en kommande socialistisk arbetarrevolution). Som en mensjevik som Raphael Abramovitj klagande uttryckte det var det lika med ”en borgerlig revolution utan bourgeoisien”.²⁰

Men Lenins polemik handlade ingalunda om någon revolution utan demokrati. Tvärtom ansåg Lenin att ”såväl proletariats omedelbara intressen som dess intressen i kampen för socialismens slutmål kräver en så fullständig politisk frihet som möjligt och följaktligen den autokratiska styrelseformens ersättande med en demokratisk republik” – en hållning som upprepas gång på gång i texten och något som bolsjevikerna och mensjevikerna var eniga om. Men han fortsatte med att framhäva den avgörande bolsjevikiska uppfattningen:

Endast proletariatet kan vara en konsekvent förkämpe för demokratin. Men proletariatet kan bli en segerrik förkämpe för demokratin endast under den förutsättningen att bondemassorna ansluter sig till dess revolutionära kamp. Om inte proletariatets krafter räcker till härför, så kommer bourgeoisin att gå i spetsen för den demokratiska revolutionen och ge den en inkonsekvent och egennyttig karaktär.²¹

Första världskriget ledde emellertid, skriver Nadezjda Krupskaja i sin *Lenin*, till att demokratins roll och karaktär fick en allt större plats i Lenins tänkande och han kom då fram till ”en mycket klar och bestämd syn på det inbördes förhållandet mellan ekonomin och

¹⁸ Nicolás González Várela, [David Riazanov, a Revolutionary Scholar of Marxism](#), *Jacobin*, 27 februari 2024; Rjazanovs dubbla biografi om Marx och Engels tillgänglig via Marxist Internet Archive, [Karl Marx and Friedrich Engels](#).

¹⁹ González Várela, ”David Riazanov”. Om Marx-Engels-institutet se en bra artikel på engelskspråkiga Wikipedia: [Marx–Engels–Lenin Institute](#), samt en artikel på Marxist Internet Archive, [An Essay on Riazanov’s Founding of the Marx-Engels Institute](#)

²⁰ Raphael Abramovitch, *The Soviet Revolution, 1917-1939*, New York, 1962, s. 214.

²¹ V I Lenin, ” [Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen](#) s. 23

politiken under epoken av kamp för socialismen”.²² Krupskaja framhåller att ”demokratins roll i kampen för socialismen fick inte ignoreras” och citerar Lenin för att ha sagt att demokrati är nödvändig för socialismen i två avseenden: *för det första*, arbetarklassen kan inte genomföra en socialistisk revolution om den inte förberett detta genom kamp för demokrati; och *för det andra*, ”kan socialismen när den segrat inte vidmakthålla sin seger och leda mänskligheten till statens bortdöende utan en heltigenom genomförd demokrati”.²³

Att Lenin kopplar samman det socialistiska målet med ”statens bortvittrande” förtjänar mer uppmärksamhet. Han anser att verklig demokrati kräver att *folket fungerar som beslutsfattare* och som något oskiljaktigt från önskemålet om en statslös socialism. Men han ansåg också att det var en avgörande del av en politisk strategi att ersätta kapitalismen med socialism:

Vi måste *kombinera* den revolutionära kampen mot kapitalismen med ett revolutionärt program och taktik för alla demokratiska krav: en republik, milis, folkliga val av ämbetsmän, lika rättigheter för kvinnor, nationellt självbestämmande, etc. Så länge kapitalismen existerar kan dessa krav – allihopa – bara uppnås undantagsvis, och även då i ofullständig och förvanskad form. Med den demokrati som redan uppnåtts som bas, och samtidigt som vi avslöjar hur ofullständig den är under kapitalismen, kräver vi att kapitalismen störtas, att borgarklassen exproprieras, som en nödvändig grund både för att avskaffa massornas fattigdom och för ett *fullständigt* och *allsidigt* genomförande av *alla* demokratiska reformer. Vissa av dessa reformer kommer att införas innan borgarklassen störtas, andra *under loppet av* detta störtande, och ytterligare andra efter det. Den sociala revolutionen är inte ett enda slag, utan en period med en rad strider om alla möjliga sorters frågor om ekonomiska och demokratiska reformer, som fullbordas först i och med exproprieringen av borgarklassen. Det är för detta slutgiltiga mål som vi måste formulera *alla* våra demokratiska krav på ett konsekvent revolutionärt sätt.²⁴

Marx, Lenin och ryska revolutionen

Vi har konstaterat att Dan anser att Lenin inte bara bröt med uppfattningen att socialism och demokrati är oskiljaktiga från varandra (något som vi kraftfullt argumenterat mot här), utan att han dessutom stod i konflikt med ”marxismens fundamentala principer”. Man skulle kunna omformulera detta med att Lenin försökte göra en socialistisk revolution i vad som i många avseenden var fel land. För att uttrycka det lite annorlunda skulle man kunna säga som George Lichtheim:

Det unika med Lenin – och med den bolsjevikiska organisation han grundade och höll ihop – låg i beslutet att låta bönderna stå för den proletära revolution som alla socialdemokrater i princip förordade.²⁵

La Botz upplyser oss:

Till grund för Marx' tänkande var, för det första, uppfattningen att socialismen skulle uppstå i ett kapitalistiskt samhälle där industriproduktionen möjliggjort ett överflöd på varor och tjänster. För det andra ansåg han att en stor arbetarklass [...] skulle besitta kunskaper och kraft för att demokratiskt och kollektivt organisera produktion och samhällsliv till gagn för hela samhället.

Men Ryssland var ett ekonomiskt och industriellt efterblivet samhälle där arbetarklassen var en liten minoritet och bönderna utgjorde drygt 80 procent av arbetskraften. ”Varken Marx och Engels eller Lenin, Luxemburg och Trotskij ansåg att bönderna kunde leda någon revolution eller att någon socialistisk revolution var möjlig i ett samhälle dominerat av bönder”, skriver

²² *Ibid.*, s. 7; N K Krupskaja, [Lenin](#), s 151.

²³ Krupskaja, *a.a.*, s. 151.

²⁴ Lenin, [Det revolutionära proletariatet och nationernas rätt till självbestämmande](#), s. 1-2; Krupskaja, *a.a.*, s. 151-152.

²⁵ George Lichtheim, *Marxism, An Historical and Critical Study*, New York, 1965, s. 333. Även Lichtheim framställde Lenin på samma sätt som La Botz gör, som auktoritär och med krav på ”diktatorisk kontroll inom en trång krets av yrkesrevolutionärer”, s. 330.

La Botz. Att göra revolution i ett samhälle som det ryska med ett auktoritärt parti – som ju är hur La Botz (och Lichtheim och andra) betecknar Lenins organisation – kunde bara leda till en auktoritär mardröm.

Detta förtjänar mer ingående resonemang än vad som är möjligt här. Men det korta svaret är följande:

1. Lenins parti, som vi visat här, var ingen auktoritär organisation.
2. Marx hade en långt mer komplex och glidande inställning än La Botz föreställer sig. Han *ansåg* faktiskt att en revolutionärt socialistisk process kunde uppstå i det efterblivna Ryssland, *förutsatt* att den ryska revolutionen kunde bidra till att alstra en världsomfattande revolution med resningar av arbetarklassen i mer utvecklade industriländer.²⁶
3. Lenin var djupt medveten om detta, hyste inga illusioner om att socialismen kunde genomföras i ett isolerat jordbruksland som Ryssland och betraktade den revolution han varit med om att genomföra som ”ett belägrat fort” om inte revolutionen spreds till andra länder, i synnerhet industriellt utvecklade länder. Detta var poängen med att bilda Kommunistiska internationalen.²⁷
4. Trotskijs teori om den permanenta revolutionen hade förutsett allt detta tidigare. Trotskijs perspektiv stämde med de analyser och insatser Lenin och andra stod för.²⁸

Bland de mest läsvärda och trovärdiga framställningarna av den ryska revolution 1917 som skulle inspirera så många har vi John Reeds klassiska *Tio dagar som skakade världen* samt China Miévilles på senare tid utgivna *The Story of the Russian Revolution*.²⁹

Det skulle visa sig att detta djärva företag misslyckades. Den internationella revolutionära jäsningsprocessen fanns helt klart men den segrade inte på det sätt eller inom den tidrymd som Lenin och hans kamrater tänkt sig. Vad det ledde till var uppkomsten av en byråkratiskt-auktoritär regim som gick under namnet ”kommunism”. Bland försöken att förklara detta finns min egen studie *October Song: Bolshevik Triumph, Communist Tragedy, 1917-1924*, Chicago: Haymarket Books, 2017.

Vad bör göras?

Det återstår helt klart mycket att göra. Revolutionära socialister måste aktivt samarbeta med kamrater i olika grupper för att skapa klassmedveten kamp bland dagens mångfacetterade arbetarklass – genom massrörelser och enhetsfronter – inriktade på att nå segrar till gagn för arbetarklassen och alla förtryckta folk. Detta måste bestå av en blandning av massaktioner, socialistisk agitation/skolning och socialistiskt arbete i samband med val i syfte att vägleda ett framväxande nätverk av revolutionära kollektiv. Det är inte tillräckligt men i varje fall en början.

Medan vi fortsätter att bygga det som behövs måste vi gå in för ”för det första studera, för det andra studera och för det tredje studera, och sedan se efter ... att det verkligen blir en del av

²⁶ Se Teodor Shanin, *Late Marx and the Russian Road: Marx and the Peripheries of Capitalism*, ursprungligen publicerad 1983 på Monthly Review Press; samt två studier av Kevin Anderson, *Lenin, Hegel, and Western Marxism, A Critical Study*, Haymarket Books, 2023 och *The Late Marx's Revolutionary Roads: Colonialism, Gender, and Indigenous Communism*, London: Verso, 2025.

²⁷ Se de ovärderliga artiklarna i John Riddell, *Lenin's Comintern Revisited*, Leiden, 2026.

²⁸ Början till en kritiskt inriktad genomgång kan hittas i Leo Trotskij, [Den permanenta revolutionen](#) och [Resultat och framtidsutsikter](#); Michael Löwy, *The Politics of Combined and Uneven Development: The Theory of Permanent Revolution*, Verso, 1981; Ernest Mandel, [Trotskij som alternativ](#), Verso, 1995.

²⁹ China Miéville, *October, the Story of the Russian Revolution*, Verso, 2017. För en koncis sammanfattning, se [Paul Le Blanc on Russia's 1917 Revolution and the problems of socialist organization](#) (links.org.au),

vår tillvaro”.³⁰ I motsats till Dan Le Botz anser jag inte att detta innebär något farväl till Lenin och leninismen utan att fortsatt kritiskt lära av Lenin och hans kamrater, deras erfarenheter, framgångar, brister, misstag och ofullbordade verk.

Översättning: Björn Erik Rosin

Efterföljande inlägg:

Anthony Teso: [Lenin, demokrati och anti-leninistiska genvägar](#)

John Marot: [”Leninismens” uppgång och fall](#)

³⁰ V I Lenin, [Hellre mindre men bättre](#).